

sonra çoğu Mehmed Emin'in (Yurdakul) şiirlerini taklit seviyesinde bazı millî temaları işlemişse de bunlar sadece birkaç şiirine inhisar eder. Bununla beraber çağdaşları aşk şiirlerini fazla değerli bulmamışlar, yeni lisan konusunda, Türkçülük akımına katılmasında ve hece vezniyle hissî şiirler yazmasında Türk edebiyatı için önemli bir rol oynadığına kani olmuşlardır.

Eserleri. *Kardeş Sesi* (şiir, İstanbul 1324/1908); *Beyaz Gölgeleler* (şiirler, İstanbul 1325); *Buhran* (şiirler-mensüreler, İstanbul 1325); *Siyah Kitap* (şiirler-mensüreler, İstanbul 1328); *Simon* (Eugène Brieux'den trc. tiyatro, İstanbul 1329); *Kırâat-i Edebiyye* (F. Köprülü ile, I-III, İstanbul 1328-1330); *Müntehab Çocuk Şiirleri* (Mehmed Âsım [Us] ile, I-III, İstanbul 1334-1335); *İstanbul İçin Mebus Namzedlerim* (hiciv şiirleri, İstanbul 1335, Hakkı Nâşir adıyla); *Resimli Ay İmlâ Lugatı* (İstanbul 1928). Ayrıca 1920-1921 yıllarında, eski Fecr-i Âtî şairleriyle diğerlerinin şiir ve yazılarını ihtiva eden antoloji mahiyetinde *Birinci Kitap*, *İkinci Kitap*... adlarını taşıyan sekiz kitap yayımlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 221-222; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 930-939; Kenan Ak-yüz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi* (1860-1923), Ankara 1953 — (4. bs.), İstanbul 1986, s. 432-460; Samed Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, İstanbul 1969, s. 59-62; Avni Başman, "Celâl Sâhir", *İA*, III, 47-48; Mustafa Nihat Özön, "Celâl Sâhir Erozan", *AA*, II, 588.

M. ORHAN OKAY

CELÂLÂBÂD

(جلال آباد)

Afganistan'da
Nengrehar eyaletinin
merkezi olan şehir.

Kâbil'in yaklaşık 117 km. doğusunda ve Pakistan sınırına yakın bir yerde bulunan şehir, 1570'te Bâbürlü Hükümdarı Celâleddin Ekber Şah tarafından kurulmuş ve onun adına nisbetle Celâlâbâd ismini almıştır.

Kurulduğu mevki bakımından en büyük özelliği, Hayber Geçidi'ne varmadan önce önemli bir konaklama ve toplanma merkezi oluşudur. Hayber Geçidi'ne varabilmek veya oradan geçebilmek için mutlaka elde bulundurulması gereken stratejik önemi büyük bir merkezdir. Nitekim İran Şahı Nâdir Şah (1736-1747)

Hindistan üzerine yaptığı seferler sırasında öncelikle bu şehri ele geçirmiş, ardından da Hayber Geçidi'ne doğru ilerlemiştir. Daha sonra stratejik mevki sebebiyle İngilizler buraya büyük önem vermişlerdir. İngilizler hâkimiyetlerini Afganistan'a yaymak, aynı zamanda kuzeyden gelecek tehlikelere karşı Hindistan sömürgesini koruyabilmek için Celâlâbâd'ı daima ellerinde tutmak istemişlerdir. 1839-1842 ve 1878-1880'de Afganistan'ı işgalleri sırasında bu şehri askerî bir üs olarak kullanmışlardır. Afgan hanlarının kışlağı olan Celâlâbâd, geçmişte olduğu gibi bugün de Afganistan'da stratejik önemi büyük olan bir şehirdir. Nitekim Ruslar'ın çekilmesinden sonra Afgan mücahitleri ilk iş olarak bu şehri almayı planlamışlardır. Bunun diğer bir sebebi de şehrin Kâbil'e ulaşan veya burayı kontrol eden bir mevkiye bulunmasıdır.

Celâlâbâd sadece askerî bakımdan değil aynı zamanda ticarî yönden de önemli bir transit merkezidir ve Orta Asya Türk ülkeleriyle Hindistan arasındaki ticaretin transit yolu üzerinde bulunmaktadı. Burası ayrıca tarihi İpek yolu ticareti için de önemli bir mevkiye sahipti. Celâlâbâd bu canlı ticarî hayat dolayısıyla iktisadî bakımdan zengin bir şehir olmuştur. Celâlâbâd'ın ticarî geliri bu şehirde yaşayan insanların sosyal hayatları üzerinde de olumlu bir tesir yapmıştır. Böylece birçok mektep, medrese, cami ve mescidiyle bir İslâm şehri olarak temayüz etmiştir. Celâlâbâd bugün de bu vasıflarını önemli ölçüde korumaktadır. Nüfusu 57.824 (1982 tah.) olup halkın çoğunluğunu Peştular oluşturur. 1919'da Celâlâbâd yakınlarında öldürülen Afganistan Hükümdarı Habîbullah Han ile oğlu ve halefi Emânullah Han'ın mezarları da buradadır.

BİBLİYOGRAFYA:

Bayur, *Hindistan Tarihi*, III, 8, 267-270, 451, 530-533; A. Fletcher, *Afghanistan, Highway of Conquest*, New York 1966, s. 115, 132, 183; V. Gregorian, *The Emergence of Modern Afghanistan*, Stanford 1969; Mac Munn, *Afghanistan From Darius to Amanullah*, Quetta 1979, s. 15, 16, 132, 143, 147, 152, 174, 268; Muhammed Abdülkâdir Ahmed, *el-Müslimân fî Afganistan*, Peşâver 1404/1984, s. 23; Mehmet Saray, *Afghanistan ve Türkler*, İstanbul 1987, s. 90-93; *The Far East and Australasia*, London 1987, s. 162; J. S. Cotton, "Celâlâbâd", *İA*, III, 49; M. Longworth Dames — Abdülvehhâb Tarzi, "Efganistan", a.e., IV, 135, 165, 170-171; C. E. Bosworth, "Djalâbâd", *EI² Suppl.* (İng.), s. 237-238.

MEHMET SARAY

CELÂLEDDİN AĞA, Mehmed

(ö. 1863)

Osmanlı Devleti'nin
son yeniçeri ağası.

Yeniçeri Ocağı'ndan yetişti. Saksoncu-başı, zağarcıbaşı, 1825'te kul kethüdâsı ve aynı yıl içinde yeniçeri ağası oldu. Yeniçeri Ocağı'nın iyice bozulduğu ve mutlaka ortadan kaldırılması gerektiği hususunda devrin padişahı II. Mahmud'la aynı fikirdeydi. Ocağın ilgası hazırlıkları gizlice onun zamanında da devam etti. Özellikle ocaktan yana olan zâbitler yaavaş yaavaş görevlerinden uzaklaştırıldı.

Celâleddin Ağa, Nizâm-ı Cedîd tarzında teşkilî kararlaştırılan, fakat neferleri Yeniçeri Ocağı bölüklerinden seçilen Eş-kinci Ocağı'nın kurulmasıyla bizzat ilgilendi. 15 Haziran 1826 tarihinde başlayan son yeniçeri ayaklanması sırasında öldürüleceği korkusuyla Süleymaniye Camii civarında bir evde saklanmak zorunda kaldı. Gerçekten de bazı zorbalara ağayı öldürmek için gece yarısı bu eve baskın yapmışlarsa da o sırada kendisinin abdesthanede bulunması hayatını kurtardı (Cevdet, XII, 154). Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesinden sonra kendisine teklif edilen vezirlik ve seraskerlik görevini zamanın kritik olmasından dolayı kabul etmedi. Büyük mirâhurluk pâyesiyle dergâh-ı âlî kapıcıbaşılığı, daha sonra başbâki kulluğu ve Gemlik kereste nâzirliği görevlerinde bulundu. 1834'te emekliye ayrıldı; uzun bir emeklilik hayatından sonra İstanbul'da öldü.

BİBLİYOGRAFYA:

Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, İstanbul 1293, s. 13-15, 64-65, 71-72, 92, 109, 116; Mustafa Nûri Paşa, *Netâyicü'l-vukûât*, İstanbul 1327, IV, 76; Cevdet, *Tarih*, XII, 147-148, 154, 169, 170; *Sicill-i Osmânî*, II, 81; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 524, 530-531, 535, 545.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

CELÂLEDDİN ÂRİF

(1875-1930)

Türk siyaset adamı ve hukukçu.

19 Ocak 1875'te Erzurum'da doğdu. Hukukçu ve yazar Mehmed Ârif'in oğludur. Soğukçeşme Askerî Rüşdiyesi'nden sonra İstanbul'daki Mekteb-i Sultânî'de (Galatasaray Lisesi) okudu. 1895'te liseyi bitirince Paris'e gitti ve burada hukuk tahsili yaptı. 1901'de Mısır'a giderek Ka-

hire'de avukatlığa başladı. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Ağustos 1908'de İstanbul'a döndü. İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı 13 Eylül 1908'de kurulan ilk muhalefet partisi Ahrar Fırkası'nın kurucuları arasında yer aldı. Hukuk Mektebi ile Mülkiye Mektebi'nin hukûk-ı esâsiyye muallimliğine tayin edildi (1909). Burada verdiği dersleri *Hukûk-ı Esâsiyye* adıyla yayımladı (I-III, İstanbul 1325 r.). Aynı zamanda avukatlık da yapan Celâleddin Ârif 1914'te İstanbul Baro başkanlığına seçildi ve bu görevini 1920'ye kadar sürdürdü. Mondros Mütarekesi'nden sonra Dîvân-ı Harb'e verilen İttihat ve Terakki Partisi mensuplarının muhakemesinde savunma avukatı olarak bulundu. İzmir'in Yunanlılar'ca işgalinden sonra 26 Mayıs 1919'da sarayda Sultan Vahdeddin başkanlığında toplanan Salтанат Şûrası'na katıldı ve burada heyecanlı bir konuşma yaptı. Millî Ahrar Fırkası ve Osmanlı Çiftçiler Derneği'nin adayı olarak katıldığı seçimlerde İstanbul mebusu seçildi (18 Aralık 1919). 12 Ocak 1920'de çalışmalarına başlayan son Osmanlı Meb'ûsan Meclisi'nde geçici başkanlığa getirildi. 31 Ocak 1920'de başkan olan Reşad Hikmet'in ölümü üzerine meclis başkanlığına seçildi (4 Mart 1920). İstanbul'un işgali ve meclisin dağıtılmasından sonra 2 Nisan 1920'de Ankara'ya gitti.

Mustafa Kemal ile görüş ayrılığı içinde olmasına rağmen Millî Mücadele'yi destekledi. 23 Nisan 1920'de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Erzurum milletvekili olarak katıldı ve meclis ikinci başkanlığına getirildi. İki gün sonra kurulan Muvakkat İcra Encümeni'ne, 3 Mayıs 1920'de de Adliye vekilliğine getirildi. Millî Mücadele'ye katıldığı için İstanbul'da kurulan Dîvân-ı Harb tarafından giyabında ölüme mahkûm edildi.

Celâleddin
Ârif

Sağlık durumu ve seçim bölgesini teftiş etmek gibi bahaneler ileri sürerek meclisten aldığı iki aylık izinle 15 Ağustos 1920'de Erzurum milletvekili Hüseyin Avni (Ulaş) ile birlikte Erzurum'a gitti ve burada Kâzım Karabekir tarafından törenle karşılandı (6 Eylül 1920).

Erzurum'dan Ankara'ya gönderdiği telgraflarla buradaki yolsuzluk iddialarının tahkikini ve bir kısım memurların değiştirilmesini istedi. Fakat bu istekleri Mustafa Kemal tarafından inandırıcı bulunmadı. Bu arada Kâzım Karabekir, Celâleddin Ârif'in şark vilâyetleri umumi valiliğine veya müfettişliğine tayini için Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne teklifte bulundu. Mustafa Kemal'in karşı çıkmasına rağmen geçici olarak Erzurum vali vekilliğine getirildi. Fakat bazı faaliyetlerinden dolayı Kâzım Karabekir Celâleddin Ârif Bey için yaptığı tekliften vazgeçti. Bunun üzerine Ankara'ya geri çağrılan Celâleddin Ârif seçim bölgesinin teftişini tamamlamadan gelemeyeceği cevabını verdi. Ancak daha sonra Ankara'ya dönmesi sağlandı.

24 Ocak 1921'de Adliye vekilliğinden ve meclis ikinci başkanlığından istifa etti. 1911'de % 10 hisse alarak Ereğli kömür madenlerini işleten İtalyan şirketinin imtiyazını uzattığı iddiası üzerine itibarı sarsıldı. Mustafa Kemal tarafından tedavi bahanesiyle Avrupa'ya gönderildi (14 Mayıs 1921). Asıl amaç ise İtalya ve Fransa ile ilişkileri yumuşatması idi. Aralık 1921'de de Cami Bey'in (Baykut) yerine Roma temsilciliğine tayin edildi. 12 Temmuz 1922'de giyabında ikinci defa Adliye vekilliğine tayin edildiyse de bu görevi kabul etmedi. Haziran 1923'te Roma temsilciliği görevinden ayrıldı ve Paris'e yerleşti. 18 Ocak 1930'da burada vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, İstanbul 1934, I, 246, 247, 286, 288, 302-305; II, 29-40, 120-121; III, 304-305; Talat Paşa, *Talat Paşa'nın Hatıratı*, İstanbul 1946, s. 121-130; Hasan Basri Erk, *Meşhur Türk Hukukçuları*, İstanbul 1958, s. 419; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, İstanbul 1964, II, 234, 237, 238, 277-279, 305, 393; M. Tayyib Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, Ankara 1965, I, 102-103; II, 166, 268, 295, 325, 368, 369, 381, 382; Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, İstanbul 1968, VI, 1878; Kazım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul 1969, s. 543, 562, 822, 823, 829-831, 834-836, 879, 880; H. Adnan Önelçin, *Nutuk'un İçinden*, İstanbul 1981, s. 34-35; *İstanbul Barosu Mecmuası*, X, İstanbul 1930, s. 26-73; XII (1930), s. 29-35.

UFUK GÜLSOY

CELÂLEDDİN BAYKARA

(bk. AHMED CELÂLEDDİN DEDE).

CELÂLEDDİN ed-DEVVÂNİ

(bk. DEVVÂNİ).

CELÂLEDDİN ERGUN

(ö. 775/1373)

Mevlevîliğin yayılmasını sağlayan ilk Mevlevî şeyhlerinden.

Kütahya'da doğdu. Ölümünden yaklaşık üç buçuk asır sonra kaleme alınan ve hayatı hakkında tek kaynak olan Kütahya Mevlevihânesi şeyhlerinden Sâkıb Dede'nin (ö. 1148/1735) *Sefîne-i Mevleviyye*'sindeki bilgilere göre Burhâneddin İlyas Paşa'nın oğlu, Germiyanolu Süleyman Paşa'nın torunudur. Süleyman Paşa Sultan Veled'in kızıyla evlendiğinden Celâleddin Ergun'a da Çelebi unvanı verilmiştir. Ulu Ârif Çelebi (ö. 719/1320), Emîr Âlim Çelebi (ö. 739/1338) ve Emîr Vâcid Çelebi'den (ö. 742/1342) feyiz aldı. Sâkıb Dede, Mevlevîliğin ilk dönemlerinde tarikatın yayılmasında büyük hizmetleri olan Dîvâne Mehmed Çelebi'nin babası Abâpûş-i Velî'den de (ö. 890/1485) istifade ettiğini söylerse de bu tarih bakımından mümkün değildir. Bir ara Bursa'ya giderek Geyikli Baba'nın sohbetlerine katıldı. Sâkıb Dede, Ahî Evran'ın Celâleddin Ergun'un müridi olduğunu, Ahî Mustafa ve Ahî Erbasan adlı iki fütüvvet şeyhinin de kendisine intisap ettiğini söyler.

Konya'da Şems makamında yedi terkli Şemsî tac giyerek hilâfet alan Ergun Çelebi, bir süre sonra Kütahya'da İmâdüddin Hezâr tarafından yaptırılan melevîhânenin ilk postnişini oldu. Uzun müddet şeyhlik yaptıktan sonra burada öldü ve dergâhın hazîresine defnedildi. Vefatından önce makamını oğlu Burhâneddin İlyas Çelebi'ye bıraktı. Onun yerine de İlyas Paşa'nın torunu Zeyneddin Çelebi şeyh oldu. Erguniyye Dergâhı diye anılan Kütahya Mevlevihânesi, Konya ve Karahisar (Afyon) melevîhânelerinden sonra Mevlevîliğin üçüncü önemli merkezi haline gelmiştir.

Sâkıb Dede Celâleddin Çelebi'yle ilgili birçok olay ve menkıbe anlatır. A. Gölpınarlı, *Sefîne-i Mevleviyye*'de onunla ilgili olarak yer alan bazı bilgilerin (s. 59-96) tarihî gerçeklere uymadığını söyle-